

PROMĚNY VOLEBNÍHO CHOVÁNÍ (ČPS 2025)

MOŽNOSTI PERIODIZACE

1. Období formování (1990-1996)
2. Období konsolidace (1996-2002)
3. Období prvních krizí (2002-2010)
4. Období dezintegrace (2010-2017)
5. Současné období (2017-současnost)

Martina Klicperová-Baker aplikovala teorii kolektivních emocí na volební chování a identifikovala tzv. "emoční cykly" v české politice:

1. Porevoluční euforie (1990-1992)
2. Pragmatické vystřízlivění (1992-1997)
3. Rozčarování a cynismus (1998-2010)
4. Hněv a frustrace (po 2010)
5. Polarizace a tribalizace (současnost)

Od třídního k hodnotovému hlasování: České volební chování prošlo vývojovou trajektorií podobnou západním demokraciím, ale v komprimovaném čase. Milan Tuček identifikoval tři fáze vývoje:

1. Formativní fáze (1990-1996) - dominance ideologického/hodnotového hlasování
2. Třídní fáze (1996-2010) - rostoucí význam socioekonomických faktorů
3. Post-třídní fáze (po 2010) - návrat k hodnotovému hlasování, ale na nových osách

PRVNÍ SVOBODNÉ VOLBY 1990: REFERENDUM O MINULOSTI

- Dominovaly široce rozkročené politické subjekty: OF/VPN
- Voliči se rozhodovali především na základě jednoduchého dělení "**starý vs. nový režim**" (*komunismus x antikomunismus, Východ x Západ*)
- Volební účast velmi vysoká (přes 96%) ➡ porevoluční entuziasmus
- OF: široká anti-komunistická platforma (49,5 %) ➡ základní dělení společnosti na příznivce a odpůrce bývalého režimu.
- tzv. "**zakladatelské volby**„: vysoká míra emocí a omezená role programových otázek.
- Petr Matějů: období tzv. "morální jednoty", kdy byla politika vnímána primárně jako morální imperativ, nikoli jako zastupování zájmů různých sociálních skupin.
- Sociolog Ivo Možný: "éra politického idealismu".

PRVNÍ STANDARDNÍ VOLBY (1992)

- Rozpad OF: formování standardnějšího stranického systému + diferenciací volebního chování
- ODS (VK) získala 29,7 % a etablovala se jako dominantní pravicová síla.
- Levá část spektra rozdělená mezi Levý blok (KSČM a další levicové skupiny), ČSSD a menší subjekty.
- Formování socioekonomické štěpící linie ➡ Nárůst významu ekonomických témat
- Voličské rozhodování začalo výrazněji reflektovat postoje k ekonomické transformaci.
- **Korelace mezi socioekonomickým statusem a volebními preferencemi.**
- Sociolog Jiří Večerník: začátek formování tzv. "třídního hlasování", kdy socioekonomický status začal korelovat s volebními preferencemi (*osoby s vyšším vzděláním a příjmem tíhly k pravicovým stranám, zatímco nízkopříjmové skupiny a dělnické profese k levici*).
- Mezigenerační rozdíly: mladší voliči byli výrazně více pravicově orientovaní než starší generace.

BIPOLARIZACE STRANICKÉHO SYSTÉMU (1996)

- Další konsolidace systému: ODS (29,6 %) a ČSSD (26,4 %) se staly dominantními aktéry. doplněný menšími subjekty (KDU-ČSL, KSČM).
- Začalo se formovat pravidelnější rozdělení elektorátu podle sociodemografických charakteristik (*ODS volí spíše mladší, vzdělanější a městští voliči, zatímco ČSSD nacházela podporu u starších voličů a ve venkovských oblastech*)
- Volební rozhodování významněji kopíruje socioekonomické štěpení společnosti (tzv. cleavages).
- Začala klesat volební účast ➡ indikátor postupného vyprchávání polistopadového nadšení.
- Matějů/Vlachová: subjektivní třídní identifikace (kam se lidé sami zařazují) začala hrát významnější roli než objektivní socioekonomické ukazatele. Tento fenomén byl označen jako "krystalizace třídního vědomí".

VOLBY 1998 A "OPOZIČNÍ SMLOUVA"

- Pád Klausovy vlády (v důsledku skandálu s financováním ODS) ➡ první výraznější propadu důvěry v politiku/politické strany
- Matějů, Vlachová: identifikoval posun v motivaci voličů - začalo se objevovat protestní hlasování.
- Volební účast klesla na 74 %.
- Spolupráce ČSSD a ODS během "opoziční smlouvy" vedla k další erozi důvěry
- Volební model začal vykazovat prvky tzv. "rozčarovaného voliče,, (politolog Tom Nichols)
➡ volič ztrácí víru ve schopnost politiky přinášet pozitivní změnu.
- Rychlý nárůst tzv. cynických postojů k politice po pádu Klausovy vlády a následném období opoziční smlouvy.
- Tzv. "kognitivní disonanci" u části voličů - rozpor mezi jejich očekáváními po roce 1989 a realitou druhé poloviny 90. let. ➡ první projevy politické apatie a poklesu volební účasti.

VOLBY 2002 A NÁSTUP POPULISTICKÉ RÉTORIKY

- ČSSD pod vedením Vladimíra Špidly překvapivě zvítězila s 30,2 % + překvapivě silný výsledek KSČM (18,5 %).
- Šaradín: k úspěchu přispělo využití prvků populistické rétoriky zaměřené proti "divoké privatizaci,,
- Linek: nárůst významu protestního hlasování
- Voliči začali výrazněji reagovat na korupční kauzy a ekonomické problémy.
- Posílila personalizace politiky ➡ důležitost lídrů při volebním rozhodování.
- Sociolog Jan Hartl: rostoucí pocit "odcizení" (alienace) části voličů od politického systému. *(až 40 % občanů mělo pocit, že jejich hlas "nic nezmění", což je klasický ukazatel politické alienace)*
- Odcizení se projevovalo jak volební abstencí, tak podporou anti-systémových stran (především KSČM)

VOLBY 2006 A VZESTUP PERSONALIZACE

- Souboj Jiřího Paroubka (ČSSD) a Mirka Topolánka (ODS) reprezentoval rostoucí personalizaci politiky.
- CVVM: až 30 % voličů rozhodovalo primárně na základě lídrů stran, nikoli programu
- **Sociální determinanty volebního chování**
- Martin Kreidl identifikoval tzv. "posílení kontextuálních faktorů" - voliči ze stejných regionů a sociálních skupin začali volit podobněji než dříve. Výzkumy také ukázaly korelaci mezi nezaměstnaností v regionu a podporou levicových stran. Sociální mobilita (zejména vzestupná) měla významný vliv na změnu volebních preferencí - lidé, kteří zažili sociální vzestup, častěji volili pravicové strany.
- **Hodnotové univerzum českých voličů**
 - Hana Librová: postupný *nárůst významu environmentálních témat* pro část středostavovských voličů.
 - Ladislava Rabušic: rostoucí význam postojů k imigraci a multikulturalismu, což předznamenalo pozdější kulturní štěpení.
- **Média a volební chování**
 - Jan Jiráček: rostoucí vliv mediálního obrazu politiků na volební rozhodování + silná korelace mezi mediálním pokrytím skandálů a propadem volebních preferencí. Sociolog
 - Jaromír Volek: postupná bulvarizace politického zpravodajství, což přispělo k personalizaci politiky.

2010: NÁSTUP NOVÝCH SUBJEKTŮ

- Překvapivý vzestup nových stran: TOP 09 (16,7 %) a Věcí veřejných (10,9 %).
- **Rozpad tradičních vazeb mezi voliči a stranami**
- Výrazně **poklesla stranická identifikace a posílila volatilita** (přelétavost) voličů.
- Důvěra v politické strany dosáhla historického minima.
- Sociolog Lukáš Linek: "éra politického cynismu".

OBDOBÍ DEZINTEGRACE (2010-2017)

- **Rozpad tradičních vazeb:** Daniel Prokop: fenomén "tekuté politické identity" - voliči se přestali identifikovat s konkrétními stranami a začali se rozhodovat ad hoc podle aktuálních témat a lídrů. CVVM poklesla stranická identifikace z 60 % v roce 2000 na pouhých 35 % v roce 2013.
- **Sociogeografické aspekty volebního chování** Tomáš Kostecký/Josef Bernard: prohlubující se geografickou polarizaci - rostoucí rozdíly mezi volebním chováním v metropolitních oblastech a periferních regionech ("dva různé světy v jedné zemi,") Rozdílné vnímání politických témat v závislosti na velikosti obce a vzdálenosti od krajských center.
- **Nové formy politické participace:** tzv. "politický konzument" - voliče, kteří přistupují k politice jako ke konzumnímu zboží a "nakupují" politické preference podle aktuální nabídky. Zároveň klesala účast ve volbách, ale rostla jiná forma politické participace - online aktivismus, petice, demonstrace.
- **Anomie v politickém prostoru:** Sociolog Jan Keller aplikoval Durkheimův koncept anomie na politickou sféru a identifikoval rostoucí pocit "normativní dezorientace" - nejasnost, jaké politické hodnoty a normy platí. To podle něj přispělo k nárůstu podpory populistických subjektů slibujících "jasná a jednoduchá řešení".

PŘEDČASNÉ VOLBY 2013 A NÁSTUP HNUTÍ ANO

- ANO Andreje Babiše získalo 18,7 % jako nový subjekt (dosud největší úspěch nové strany)
- Úsvit přímé demokracie (6,9 %) přinesl prvky nativistického populismu
- Nárůst významu antiestablishmentových postojů
- Krajské volby 2016: dominance ANO potvrdila novou realitu českého stranického systému
- Šlo o definitivní potvrzení *přechodu k nestandardnímu stranickému systému s dominancí podnikatelského populismu.*

SNĚMOVNÍ VOLBY 2017

- ANO dominovalo s 29,6 %, ale výsledek přinesl extrémní fragmentaci (9 subjektů v Poslanecké sněmovně).
- Výrazně prohloubila štěpící linie mezi městem a venkovem a mezi různými vzdělanostními skupinami.

VOLBY 2021 A POKLES ANO

- Koalice SPOLU (27,8 %) porazila ANO (27,1 %) ➡ oslabení dominantního postavení hnutí ANO
- Výrazné vzdělanostní rozdíly ve volebním chování: vysokoškoláci volili výrazně více koalici SPOLU, zatímco voliči se základním vzděláním inklinovali k ANO a SPD.

SOUČASNÉ OBDOBÍ (2017-SOUČASNOST)

Digitální aspekty volebního chování

Václava Štětka: rostoucí význam sociálních médií a tzv. "filtračních bublin" (echo chambers), kde se voliči utvrzují ve svých postojích (až 40 % mladších voličů získává politické informace výhradně ze sociálních sítí. tzv. "digitální tribalismus" - tendenci formovat online kmeny sdílející stejné politické názory a hodnoty.

Hodnotová polarizace společnosti

Prohlubující se hodnotovou polarizaci české společnosti, která se odráží i ve volebním chování. Pět základních hodnotových skupin s odlišnými volebními preferencemi:

1. Kosmopolitní liberálové (vysoký kulturní kapitál, městské prostředí)
2. Tradicionalisté (důraz na tradiční hodnoty a národní identitu)
3. Materialisté (důraz na ekonomickou prosperitu a stabilitu)
4. Sociální solidaristé (důraz na rovnost a sociální stát)
5. Apolitičtí pragmatici (nízký zájem o politiku, orientace na praktické dopady)

SOUČASNÉ OBDOBÍ (2017-SOUČASNOST)

Prekarizace a volební chování

Korelace mezi tzv. "prekarizací práce" (nejisté pracovní podmínky) a tendencí podporovat populistické strany. Osoby v těchto pracovních pozicích vykazovaly vyšší míru politické frustrace a nedůvěry v tradiční strany. Navíc: subjektivní vnímání ekonomické nejistoty má silnější vliv na volební chování než objektivní ekonomické ukazatele.

Generační aspekty volebního chování

Významné mezigenerační rozdíly v politické socializaci a volebním chování jsou formovány tzv. "formativními zážitky" během dospívání:

1. Předlistopadová generace (socializovaná před rokem 1989) - silnější stranická loajalita, vyšší volební účast
2. Transformační generace (dospívající v 90. letech) - pragmatičtější přístup k politice, důraz na ekonomické otázky
3. Mileniálové (dospívající po roce 2000) - vyšší důraz na postmateriální hodnoty, nižší volební účast, ale vyšší zapojení v nových formách participace
4. Generace Z (dospívající po roce 2010) - silná polarizace uvnitř kohorty, vysoká volatilita preferencí

Emocionální aspekty volebního chování

Rostoucí význam emočních faktorů při volebním rozhodování. Emoce jako strach, hněv, naděje či hrdost významnější roli než racionální kalkulace (*experimenty prokázaly, že vyvolání specifických emocí může změnit volební preference až u 20 % voličů*).

SOUČASNÉ OBDOBÍ (2017-SOUČASNOST)

Koncept "rozštěpených identit"

Dana Hamplová: koncept "rozštěpených identit" pro pochopení chování voličů, kteří kombinují zdánlivě protichůdné hodnoty (např. ekonomický liberalismus s kulturním konzervatismem). Podle jejích výzkumů tato skupina tvoří až třetinu elektorátu a je velmi volatilní ve svých preferencích.

Sociální kapitál a volební chování

Výzkumy sociálního kapitálu (Pavol Frič): míra sociálního kapitálu v komunitě ovlivňuje jak volební účast, tak preference.

- Komunity s vyšším sociálním kapitálem vykazují vyšší volební účast a nižší podporu extremistických stran.
- Arnošt Veselý: korelaci meze tzv. "přemostujícím sociálním kapitálem" (vazby mezi různými sociálními skupinami) a odolností vůči populistické rétorice.

HLAVNÍ TRENDY V DLOUHODOBÉ PERSPEKTIVĚ

- **Pokles volební účasti** z 96% (1990) na cca 60-65% v současnosti
- **Oslabení stranické identifikace a posílení personalizace politiky**
- **Přechod od socioekonomického štěpení k hodnotovému** (kromě klasické socioekonomické linie se etablovaly nové:
 - Kosmopolitní vs. národní orientace
 - Environmentální postoje
 - Postoje k evropské integraci
 - Vzdělání jako klíčový prediktor volebního chování
- **Nárůst volatility a pokles stability volebního chování** (*Stranická identifikace poklesla z přibližně 70 % voličů v 90. letech na méně než 40 % v současnosti (CVVM). Volatilita (Pedersenův index) vzrostla z hodnot kolem 15 % v 90. letech na 25-30 % po roce 2010.*)

HLAVNÍ TRENDY V DLOUHODOBÉ PERSPEKTIVĚ

- **Mediální faktory:** Rostoucí význam nových médií a sociálních sítí a alternativních informačních zdrojů při formování volebních preferencí
- Václav Štětka: 30 % voličů získává politické informace primárně ze sociálních sítí, což vytváří nové informační bubliny.
- **Generační rozdíly:** odlišné volební chování tzv. "mileniálů" a generace Z, která vykazuje vyšší míru volatility a menší stranickou loajalitu než starší generace.
- **Regionální diference:** Prohlubování rozdílů mezi volebním chováním v ekonomicky prosperujících a strukturálně postižených regionech. Tomáše Kostecký: rozdíly se od r. 2010 výrazně zvětšují.
- **Tyto proměny volebního chování ČR odrážejí jak lokální specifika postkomunistické transformace, tak i širší evropské trendy související s oslabováním tradičních stran a nárůstem populistických formací.**
- *(česká specifika: např. relativně stabilní postavení KSČM, dlouho menší míra extremismu)*